

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Cilt: 6, Sayı: 2, 2017
Sayfa: 1088-1122

Received/Geliş: Accepted/Kabul:
[30-05-2017] – [10-06-2017]

Erken Dönem Cumhuriyet Tecrübelerinin Farklı İdeolojik Kesimlerce Nasıl Hissedildiğini Şiirler Üzerinden Anlamak: Bir Nazım Hikmet ve Necip Fazıl Karşılaştırması

Selman YILMAZ

Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Asst.Prof. Ankara University Theology Faculty
selyilmaz@ankara.edu.tr

Öz

Edebi eserler, yazıldıkları dönemin sanat anlayışını yansıttıkları kadar içinde buldukları toplumun dini, ahlaki, siyasi ve sosyal hayatı hakkında da ipuçları vermektedir. Bu unsurlar tiyatro gibi bazı edebi eserlerde daha belirginken, şiir gibi edebi eserlerde daha örtülü olarak bulunmaktadır. Araştırmamız, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ve çok partili hayata geçiş sırasında Türkiye'deki dini, siyasi ve toplumsal havanın farklı kesimlerce nasıl hissedildiğini şiirler üzerinden anlamaya çalışmaktadır. Bunun için ideolojik olarak iki zıt kutbu temsil eden Necip Fazıl Kısakürek ve Nazım Hikmet Ran'ın şiirleri incelenmiştir. Okur-yazarlığın %40 seviyesine dahi ulaşmadığı, sözlü anlatım ve kültürün hakimiyetini sürdürdüğü bu dönemde şiirler, akılda tutmanın kolaylığı ve edebi gücün etkisiyle ideolojileri bayraklaştıran mottolara dönüşmüştür. Birçok şiir ideolojik ve toplumsal mesaj vermenin aracı olarak kullanılmış, kimi şiirler de bestelenerek daha geniş kitleleri etkileme aracına dönüştürülmüştür. İki şairin yaşanan olayları nasıl yorumladığını görmek, erken dönem Cumhuriyet tecrübelerinin farklı kesimlerde nasıl hissedildiğini anlamak bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Necip Fazıl Kısakürek, Nazım Hikmet Ran, Cumhuriyet, Şiir, Toplumsal Çatışma, İdeoloji, Din.

Understanding the Experience of the Early Turkish Republic Over Poems: A Comparison of Nazım Hikmet and Necip Fazıl

Abstract

Literary works give clues about the religious, moral, political and social life of their time as much as they reflect the art concept of the era. By examining the poetry of Necip Fazıl Kısakürek and Nazım Hikmet Ran, who were flagged to represent certain ideologies, this research depicts the religious, political and social atmosphere of the time they lived. In that time period, which even literacy level was below forty percent and still oral tradition was common, poems have turned into ideological mottos by their literary power and ease of keeping in mind. Many poems have been used as means of spreading ideological and social messages as well as some of them have been composed to influence masses. Therefore, it is important to examine their poems to understand how the experience differed among diverse parts of society during the early Republic and transition to multi-party system.

Keywords: Necip Fazıl Kısakürek, Nazım Hikmet Ran, Early Turkish Republic, Poet, Poem, Social Conflict, Islam.

Giriş

Edebi eserler kendi zamanlarının sanat anlayışlarını yansıttıkları kadar içinde hayat buldukları toplumun ahlaki, dini, sosyal ve siyasi görünümünü de yansıtmaktadırlar. Edebiyat dünyasında *sanat için sanat* ve *toplum için sanat* tartışmaları çokça yer bulmuş olsa da genel eğilimin *toplum için sanat* yönünde olduğu söylenebilir (Binyazar, 2010). Eserlerini sadece *sanat için sanat* çerçevesinde verdiğini belirten sanatkarların da toplumun hâkim düşünce yapısından etkilenmediğini iddia etmek mümkün değildir. Bu bakımdan her edebi eser kendi çağının ve kültürünün bir aynası olarak gelecek nesillere ışık tutmaktadır. Bazı edebi eserlerde bu kaygı daha ön plana çıkmakta (nesir, tiyatro, sinema, hiciv, halk oyunu, kısa hikayeler, roman, minyatür, vb.), bazılarında ise daha arka planda kalmaktadır (şiir, heykel, resim, vb.).

Şiir denilince akla ilk olarak toplumsal bir mesaj vermekten ziyade duygusal yoğunluğu gösteren aşk, sevgi, özlem, hasret, ümit, yaşam sevinci ve kahramanlık gibi romantik ve manevi duygular gelse de şiirlerin toplum hayatını yansıtmaya ve topluma yön verme işlevleri de inkâr edilemez.

Bu çalışma, siyasi skalanın farklı uçlarında bulunan, aynı zaman diliminde yaşayan, yaşıt olan ve aynı siyasi havayı soluyan iki şairin –Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983) ve Nazım Hikmet Ran (1902-1963)— şiirleri üzerinden Cumhuriyet’in ilk yıllarına ve erken dönem demokrasi tecrübelerine bakışın nasıl şekillendiği sosyolojik bakış açısıyla incelemektedir.

Araştırma, yazarların sadece şiir türünde verdikleri eserlerin karşılaştırılması ile sınırlı tutulmuştur. Her iki şairin de benzer siyasi ve toplumsal gelişmelere karşı hislerinin ve tutumlarının ölçülebilmesi bakımından ikisinin de hayatta olduğu dönemdeki eserleri inceleme konusu olacaktır. Bu sebeple araştırma, 1965 yılına kadar kaleme alınmış olan eserlerle sınırlı tutulmuştur. Nazım Hikmet 1963 yılında vefat ettiği için bütün eserleri incelenmiştir. Buna karşın Necip Fazıl’ın ise 1965 yılına kadar olan eserleri değerlendirme kapsamına alınmıştır. Böylece her iki şairin de 61 yaşına kadar olan eserleri irdelenmiş olacaktır.

Nazım Hikmet Ran (1902-1963)

Biyografi

1902 yılında Selanik’te dünyaya geldi. 1919 yılında Bahriye Mektebi’ni bitirdi. 1921 yılında Millî Mücadele’ye katılmak için Anadolu’da bulundu. Aynı yıl Rusya’ya giderek 1924’e kadar üniversite eğitimi aldı. Daha sonra Türkiye’ye dönüp Aydınlık Dergisi’nde çalışmaya başladı. 1925 yılında Türkiye Komünist Partisi (TKP) programlarına katılmaya başladı. Bu parti mensuplarının tutuklanması üzerine aynı yıl gizlice yeniden Rusya’ya döndü. Gıyabında 15 yıl hapis cezası aldı. Siyasi suçların affa uğraması

sonucunda 1928 yılında tekrar gizlice Türkiye'ye girmek isterken yakalanıp birkaç ay hapis yattı. Sonraki yıllarda birçok şiir kitabı çıkardı, nesir yazıları ve tiyatro oyunları neşretti. 1931 yılında yargılandığı davada komünist olduğu ama bu durumun Anayasa'ya göre suç olmadığı belirtildi. 1933-34 arası yine bir yıldan fazla şekilde tutuklu kaldı. 1938-50 arasında kaldığı hapisanede bir müddet açlık grevinde bulundu ve affedilmesi için birçok ünlü isim imza kampanyası ile kendisine destek verdi. Bu destek sonucu Demokrat Parti'nin çıkardığı af yasasıyla hapis hayatından kurtuldu. Tek parti döneminde aldığı hapis cezaları ile toplamda 14 yıl 4 ay hapiste kaldı (Akbayır, 2012: 269). 1951 yılında askere alınmak istenince tekrar yurtdışına gitti. Bunun üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığından çıkarıldı. Yurtdışında olduğu sürede yazılarını Türkçe yazmaya devam etti. Ölümüne kadar birçok ülkeyi ziyaret edip konferanslar verdi. 1963 yılında Moskova'da hayatını kaybetti (Fuat, 2002: 337-384). Türk vatandaşlığından çıkarılışından 58 yıl sonra 2009 yılında yine bir Bakanlar Kurulu kararıyla tekrar resmen Türk vatandaşı oldu.

İdeoloji

Nazım Hikmet'in ideolojisi, en yalın hali ile sınıfsız bir toplum oluşturma isteği olarak tanımlanabilir. Nazım Hikmet gençlik döneminin hemen başında I. Dünya Savaşı, Anadolu ve İstanbul'un işgali, Kurtuluş Savaşı'nın başlaması gibi toplumsal zorlukların en yüksek seviyede olduğu bir devri tecrübe etmiştir. Yokluğun ve zorluğun en yoğun yaşandığı bu yıllarda 1917 Bolşevik İhtilali'yle birlikte Rusya'nın doğu sınırlarımızdan çekilmesi ülke için sevindirici bir gelişme olmuştur. Bu yıllardan sonra sosyalizm düşüncesi Türkiye'yi de etkilemeye başlamıştır. Nazım Hikmet de bu etkinin altında kalarak daha 20 yaşına ulaşmadan Marksist/sosyalist felsefeyi benimseyerek toplumsal sorunları kapitalist sömürü düzeninin bir parçası olarak görmeye, çözümü sınıfsız toplum yapısında aramaya başlamıştır. Açık bir şekilde komünist olduğunu belirten Nazım Hikmet, aynı düşünce yapısını ömrünün sonuna kadar sürdürmüştür.

Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983)

Biyografi

1904 yılında İstanbul'da doğdu. Bahriye Mektebi'ni (1920) ve İstanbul Darülfünun (Üniversitesi) Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü (1924) bitirdi. Avrupa'ya tahsile gönderilen Cumhuriyet'in ilk talebeleri arasında bir süre Paris'te Sorbon Üniversite'sinde eğitim görse de kumar alışkanlığı sebebiyle eğitimini tamamlayamadan yurda geri döndü (1925). 1922 yılından itibaren şiirlerini yayınlamaya başladı. İş Bankası'nda çalışıp müfettişliğe kadar yükseldi. Robert Koleji ile İstanbul ve Ankara'da devlet

konservatuar ve akademilerinde hocalık yaptı. 1934 yılında Abdülhakim Arvası'yla tanışıp kendisine intisap ederek İslami çizgiye yöneldi. Ağaç (1936) ve Büyük Doğu Dergi/Gazetesi'ni (1943-1978 yıllarında kesintili olarak) çıkardı. Şiir ve tiyatro alanında ölümsüz eserler verdi. Ayrıca onlarca kitap neşrederek fikirlerini yaymaya çalıştı. Fikir ve yazıları sebebiyle onlarca davada yargılanıp hem sağ hem de sol iktidarlar zamanında toplamda 3 yıl 8 ay hapiste kaldı (Sert, 2005: 83; Akbayır, 2012: 271). 1983 yılında İstanbul'da vefat etti.

İdeoloji

Necip Fazıl, özellikle çok partili hayata geçişten itibaren İslami kimliği sanat ve siyaset dünyasında temsil eden önemli bir figür olmuştur. Muhafazakâr kimliğin merkezde yer bulamayıp dışlandığı, yurtdışında eğitim gören yeni nesil aydınların toplumun dini ve kültürel değerlerine yabancılaştığı bu yıllarda, Necip Fazıl dışlanmış muhafazakâr kesimin sesi ve övünç kaynağı haline gelmiştir. Benimsediği fikir dünyasını şiir ve yazıları ile yaymaya çalışmış, siyasetle de bunlara güç katmayı hesaplamıştır. Bu düşünce İslam'ın toplumsal ve siyasi alanda egemen olması şeklinde özetlenebilir. Oluşturmaya çalıştığı İslami dünya görüşünü Büyük Doğu idealizmi altında toplamıştır. Fakat, sanat dünyasındaki başarısını siyasete aynı ölçüde aktaramamıştır. Büyük Doğu idealizmi ne cemaatleşebilmiş ne de partileşebilmiştir. Bununla birlikte muhafazakâr kesimi basın-yayın yoluyla temsil etme isteği dikkate değerdir. Okur-yazarlık seviyesinin daha %30'a bile ulaşmadığı yıllarda Büyük Doğu mecmuasını çıkarma gayreti takdire değerdir. Necip Fazıl, 1943-1978 yılları arasında çoğu zaman maddi imkansızlıklar, kimi zaman siyasi ve hukuki baskılar sebebiyle kesintiye uğrayan Büyük Doğu Dergi/Gazete'sini, muhafazakâr düşüncüyü yazılı basın yoluyla yayma ve temsil etme adına 16 defa yeniden yayıma çıkarma azmi göstermiştir.

Metodoloji

İncelediğimiz konu ilk bakışta bir edebiyat sosyolojisi konusu olarak görülebilir. Makalemizi edebi bir eser türü olan şiir üzerine incelemelere dayandırmamız bu algıyı kuvvetlendirmektedir. Edebiyat sosyolojisi, edebiyat ile toplumsal olgular arasındaki karşılıklı ilişkileri incelemekte ve edebiyat-toplum ilişkisinin farklı yansımalarını ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu anlamda edebiyatın toplumsal olayları anlamada merkezi bir rol üstlendiğini varsaymaktadır (Alver, 2015: 344).

Bizim incelememiz toplumsal olayları anlamada edebiyatı merkeze alan katı bir edebiyat sosyolojisi anlayışı içermemektedir. Bununla birlikte ilk dönem ve orta dönem Cumhuriyet'i anlamada edebi eserlerden de faydalanılabileceği tezine dayanmaktadır. O dönemki ideolojik, siyasi ve dini kavgalar sanat eserlerine yansımış, bu eserlerin ve müelliflerinin bayraklaştırılıp sembol isimler haline getirilmesi ile de sanat dünyasından

toplumun farklı katmanlarına aktarılmıştır. Çalışmamız farklı ideolojik kesimlerin belli bir zaman sürecinde aynı olaylar hakkında geliştirdikleri yorum farklılıklarını görmek için karşılaştırmalı-tarih metodundan yararlanmıştır. Bu karşılaştırmayı yaparken de şiirlerin incelenmesinde içerik analizi yöntemi uygulanmıştır.

Cumhuriyet ve demokrasi edinimlerini benzer tarihi şartlarda tecrübe etmelerinden dolayı yaşıt olan iki şairin, Necip Fazıl (d. 1904) ve Nazım Hikmet (d. 1902), şiir türündeki eserleri bu incelemenin konusu olmuştur. Metodolojik olarak yaşıt olmak bu inceleme için önemli görülmüştür. Aradaki yaş farkı 10 ve daha üzeri olan kişilerin, Cumhuriyet tarihinin hızlı bir sosyo-ekonomik ve siyasi değişim yaşaması sebebiyle, benzer şartların oluşturacağı bir tecrübeye maruz kalamayacakları, dolayısı ile siyasi ve dini erke karşı geliştirdikleri argümanları açıklamada diğer birçok bağımsız değişkenin de dikkate alınması gerekeceği ön görülmüştür.

Çalışma, Nazım Hikmet'in 1963 senesinde vefat etmesi sebebiyle iki yazar arasında sağlıklı bir karşılaştırma yapabilmek için 1960'lı yılların ortalarına kadar olan eserler ile sınırlı tutulmuştur. Her iki şairin şiir türündeki bütün eserleri incelenmiş, incelememiz makale olarak neşredileceği için bir kısıtlama koymak adına, şairlerin din, siyaset ve ideoloji odaklı eserlerinden örnekler verilerek okuyucu bilgilendirilmeye çalışılmıştır.

Literatür

Konu Necip Fazıl ve Nazım Hikmet olunca, her iki yazar üzerine de çok geniş bir literatür olduğu görülmektedir. Akademik arama motorlarında çıkan ilgili sonuçların birbirine yakın sayıda olması, iki yazarın da benzer popülariteye sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir. İki yazarın da belli ideolojileri temsil etmede bayraklaştırılması, aralarındaki ideolojik ayrımı akademiye de yansıtmış görünmektedir. Yazarlar üzerine yapılan (veya bilinçli bir tercih ile yapılmayan) akademik çalışmalar bu tercihlerin ip uçlarını yansıtmaktadır.

Literatürdeki bu zenginliğe rağmen, iki yazarın da okul arkadaşlığına varıncaya kadar aynı ortamı teneffüs etmeleri ve birbirleri hakkında (suçlayıcı) yazıları düşünülünce, karşılaştırmalı akademik eserlerin sınırlılığı dikkat çekmektedir. Her iki şair için de yazılan eserlerin birçoğunda diğer şair için genel olarak kısa bir bilgi verilse de bu bilgiler sağlıklı bir karşılaştırma yapmaya imkân vermemektedir. Her iki şair hakkında da sayısız denebilecek kadar çok akademik ve edebi yazının bulunması, ayrıca haklarında yazılan eserlerin toplandığı bibliyografi çalışmalarının bulunması sebebiyle bu kısımda sadece karşılaştırma şeklinde yazılan eserler hakkında literatür bilgisi verilecektir.

İki şairi tek kitapta karşılaştıran en kapsamlı yayın Sıddık Akbayır'ın *Aynı Göğün Uzak Yıldızları* kitabıdır. 2010 yılında çıkan kitap defalarca baskı yapmıştır. Bu makalenin yazıldığı 2017 yılında esere satın almak için ulaşamamış, kütüphaneden temin edilmiştir. Kitap iki şairin hayatlarını, ideolojilerini ve eserlerini karşılaştırmakla kalmamış, şairlere karşı akademik yaklaşımdan okur tipolojisine, şairlerin seslerinden polemiklerine, çelişkilerinden kötü alışkanlıklarına kadar hemen her alanda karşılaştırmalı bilgi sunmuştur. Bu bilgilerin tarafsız bir gözle verildiği söylenebilir. Kitap, akademik değeri kadar günlük okuyucu için zevkle okunacak bir anlatım ve sunuma sahiptir. Kitap alanında diğer bir eser 2017 yılında Özdemir İnce tarafından yazılan *Cumhuriyet'in Şairi Nâzım Hikmet, Cumhuriyetsiz Şair Necip Fazıl* çalışmasıdır. Kitabın sadece 1/5'lik bir kısmı Necip Fazıl'a ayrılmışken, kalanı Nazım Hikmet hakkındadır. Kitap yanlı bir tutum sergileyerek bunu okuyucuya hissettirmektedir. Bu anlamda akademik değeri olmayan popüler bir kitap olarak kalmaktadır.

Bu iki kitap çalışması dışında sadece iki şairin karşılaştırıldığı başka bir kitap çalışmasına ulaşamamıştır. Makale ve tez araştırmalarında da benzer bir kısıtlılığın olduğu görülmüştür. Necip Fazıl ve Nazım Hikmet'in eserlerini içerik analizine tabi tutarak argümantasyon metoduyla fikir oluşturulmasını inceleyen 2013 yılında hazırlanmış bir yüksek lisans tezi (Boynukalın, 2013) görülmüştür.

Literatürdeki diğer çalışmaların belli bir zaman kısıtlaması olmaması, şiirlerin yanında diğer yayınları da karşılaştırmaları, şiirlerin yazıldığı tarihler üzerinden yaşanan dönemin toplumsal, siyasi ve dini sorunlarını çözümlenmeye çalışmamaları bizim araştırmamıza ayırt edici bir özellik yüklemektedir. Bu çalışma, alandaki eksikliği gidermek adına önemli bir katkı sunacaktır.

Tartışma ve Eser Karşılaştırmaları

Osmanlı'nın son dönemleri ile Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki toplumsal yapı, yönetim biçimi, anlayışı ve uygulamalarından kaynaklanan sebeplerle bir ayrışmaya gitmiştir. Bu ayrışma, demokrasinin içselleştirilmesi ile her ne kadar azalmaya başlasa da etkisini yoğun bir şekilde yüzyıldan fazla sürdürmüş ve günümüzde gördüğümüz siyasi ve toplumsal ayrışmanın temelini oluşturmuştur. Genel olarak bu ayrışma sosyologlar tarafından merkez-çevre teorisi çerçevesinde anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmaktadır (bkz. Yılmaz 2013 ve 2014).

Bu teoriye göre merkezde daha seküler bir dünya görüşüne sahip, görece daha iyi eğitim olanağı bulmuş elit bir kesim, devletin ekonomik, sosyal ve kültürel olanaklarını kendi çıkarları için kullanarak çevredeki muhafazakâr kesimi dışlamıştır. Nazım Hikmet örneğinde göreceğimiz gibi, çevrenin sınırlarını sadece dindarlık belirlememiş, merkezin otorite ve gücüne alternatif olabilecek her düşünce de merkezden çevreye doğru itilmiştir. Demokratikleşme ile artan çevrenin merkeze yönelimi, merkez tarafından

kendi özel ayrıcalıklarının yitirileceği korkusu ile engellenmeye çalışılmış, bu engellenmenin yeterli olmadığı zamanlarda askeri darbelerden destek alınmıştır. Merkez otoritesine karşı çevreyi savunması beklenen aydın sınıfı, merkezin bir parçası haline dönüşmüştür (Avcı, 2000: 87). Devletin ekonomik ve siyasi gücünden mahrum kalan çevre, sesini diğer unsurlar ile duyurmaya çalışmıştır. Görsel medyanın henüz oluşmadığı, radyonun devlet kontrolünde olduğu bu yıllarda, görüşler çoğunlukla sözlü kültürle aktarılmış, bunun yanında da yazılı neşriyat kullanılmıştır.

Ele aldığımız şairlerin ilk önemli eserlerini 1920'lerden sonra vermeye başladıkları düşünüldüğünde, incelediğimiz yılların 1920-1965 arası olduğu söylenebilir. Bu yıllardaki okur-yazarlık seviyesi 1960'lara gelindiğinde dahi % 40 seviyesine ulaşamamıştır (TÜİK, 2012: 18). Bu oranın 'çevre'de daha da düşük olduğu göz önünde bulundurulursa, genel halk üzerinde yazılı neşriyatın etkisinin de kısıtlı olacağı iddia edilebilir. Şiir bu bakımdan da ön plana çıkmaktadır. Okur-yazarlığın düşük, sözlü anlatım ve kültürün hâkim olduğu bu dönemde, şiirler akılda tutmanın kolaylığı, edebi ve sanat gücünün etkisiyle ideolojileri bayraklaştıran mottolara dönüşmüşlerdir. Bu anlamda şiir, dünyevi duygu yoğunluğunu ifade etmenin bir aracı olduğu kadar, ulvi gayeleri gerçekleştirmenin bir yolu olarak da kullanılmak istenmiştir (Kısakürek 2016[1962]: 10; 1983[1979]: 22). Hem Necip Fazıl'ın hem de Nazım Hikmet'in şiirlerini yazarken bu bilinçle hareket ettikleri ve birçok şiirde ideolojik ve toplumsal mesaj verme gayesinin ön plana çıktığı görülmektedir. Kimi şiirler de bestelenerek daha geniş kitleleri etkilemek için bir araca dönüştürülmüştür. Bugünkü sosyal medyanın işlevini, o dönemde şiirler gerçekleştirmiştir.

Necip Fazıl ve Nazım Hikmet özelindeki bu bayraklaştırma sadece yaşadıkları dönemle sınırlı kalmamıştır. Günümüzde de bu bayraklaştırmanın devam ettiği, belediyelerin kültür-sanat merkezi için isim tercihine varıncaya kadar (örneğin bkz. Ceylan, 2014)ilmek ilmek siyasi ve sosyal hayata işlendiği görülmektedir. Bu bakımdan her iki yazarın da şiirlerinin yaşadıkları zaman diliminin toplumsal ve siyasi havasına ışık tutacakları açıktır.

A. 1950 Öncesi Dönem: Tek Partili Yıllar

Nazım Hikmet

Belirttiğimiz gibi şiirler kendi zamanlarının toplumsal ve siyasi havasına ışık tutmaktadır. Nazım Hikmet bunun bilincinde olarak sadece kendi çağdaş okuyucuları için yazmamış, aynı zamanda 2000'li yıllardaki okuyucularına da seslenmiştir:

Ben
Size
1923 senesinde yazdım bu şiiri.
Elbette siz
Sizden
77 yıl evvel gelen
Proleter şairlerinin
Nasıl işlediğini öğrenmek istersiniz.
O zamanlar
Sınıfları kaynatan kazanın
Supapı tutmuyordu artık
Manometrenin ibresi
Fır dönüyordu mihverinde.
Bizimkiler geri onlar ileri
Bizimkiler ileri onlar geri
Faşistler komünistleri kovalıyordu,
Komünistler faşistleri.
Monarşizm
Liberalizm
Komünizm...
Yüzlerle içindeyiz
Biz proleter şairleri,
Elimizde badana fırçaları önümüzde kovalar
Amele kahvelerine destan
Kızıl bayraklara şiar
Fabrika duvarlarına ilan yazıyorduk.
Size istismarsız
Burjuvasız, hükümdarsız
Bir cemiyet veren sınıfımızın
Sesi sıtma görmemiş çığırkanlarıydık
Ve
Daima öyle
Kaldık.

(NHR, 2000 Senesinin Sanatkârlarına, 1923)

19. yüzyıl ortalarında ortaya çıkan Marksist ve sosyalist akımlar 20. yüzyıl başında daha da güçlenmiş, 1917 Bolşevik İhtilali ve 1922 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) kuruluşuyla bir devlet politikası tarafından desteklenir hale gelmiştir. Bu dönemde sosyalist akımların etkisi Türkiye üzerinde de artmış, devlet şeklinin sosyalist bir yapı içermesi gerektiğini düşünenlerin sayısı çoğalmıştır. Bu yıllarda Nazım Hikmet'in (NH) de bu etkinin altında kaldığı anlaşılmaktadır. NH, bu düşüncenin pasif bir destekleyicisi olmamış, aynı zamanda ömrü boyunca aktif bir savunucusu olmuştur. 1923 senesinin anlatıldığı yukarıdaki şiirde, farklı ideolojik akımların toplumsal bir ayrışmaya yol açacak kadar güçlü olduğu görülmektedir. O zamanlar NH, bu "kavganın" kazanılacağını ve Türkiye'nin 2000'li yıllara sınıf ayrımından arınmış şekilde gireceğine inanmaktadır. Şiirler, gelecek bu başarının destanını yazmakta ve bayrağını dalgalandırmaktadır.

Şiirler üzerine yaptığımız inceleme NH'in sosyalist fikirlerden 1920'ler sonrası etkilenmeye başladığını göstermektedir. 1913-1921 yılları arasındaki ilk dönem şiirlerinde dini ve milli duyguların önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın yaşandığı bu yıllarda, NH'de milliyetçi duyguların yoğun olduğu ve dinin bir kurtuluş aracı olarak düşünüldüğü anlaşılmaktadır:

Göklerden gelmedi hâlâ bir haber

Yıllar var dillerden düşmezken adın

Çok fazla inlettin Yarabbim yeter

Cezaya çarpmaksa bizi muradın

Yarabbim bahtımız ne kadar kara

Biraz da nurunu yak bu diyara

Bir ışık bu sonsuz karanlıklara

Yarabbi bahtımız ne kadar kara

(NHR, Yarabbi Bahtımız Ne Kadar Kara, 1919-1920)

Ülkenin var oluş mücadelesi verdiği bu yıllarda milli ve dini duygular hemen herkesin ortak paydası haline gelmiş, ülkeyi düşmandan kurtarmanın temel unsurları arasında görülmüştür. Kurtuluş Savaşı'nın sürdüğü bu dönem şiirlerinde, NH'in Çanakkale Savaşları'nı anlatılırken kullandığı mistik öğeler ve ilahi yardım temaları hemen göze çarpmaktadır. İstanbul'un işgal altında olduğu yıllarda yazılan 857 (1453) şiirinde dini ve milli duyguların nasıl beraber işlendiği görülebilir:

İslâmın beklediği en şerefli gündür bu;
Rum Konstantaniyye'si oldu Türk İstanbul'u!
Cihana karşı koyan bir ordunun sahibi,
Türkün genç padişahı, bir gök yarılır gibi
Girdi "Eğrikapı" dan kır atının üstünde;
Fethetti İstanbul'u sekiz hafta üç günde!
O ne mutlu, mübarek bir kuluymuş Allahın...
"Belde-i Tayyibe"yi fetheden padişahın
Hak yerine getirdi en büyük niyazını:
Kıldı Ayasofya'da ikinci namazını.
İşte o günden beri Türkün malı İstanbul,
Başkasının olursa yıkılmalı İstanbul.

(NHR, Sekiz Yüz Elli Yedi, 1921)

NH'in dinden beklediği umut 1920'lerde hızlı bir erozyona uğramıştır. Sınıfsız toplumu vaat eden sosyalist idealizmin bu yıllarda arttığı ve dinin buna bir çare olamayacağını fark edildiği görülmektedir. İstanbul'un fethini dini motiflerle öven NH, yine aynı yıl, dinden medet ummanın bir aldatmaca olduğunu anlatmaktadır:

Yazık, yazık bize ki asırlarca aldandık!...
Karanlıkta çizilen izleri görmek için,
Görüp yüz sürmek için,
Yazık, yazık bize ki bir çırağ gibi yandık..
Ne gökten necat geldi, ne bir parça merhamet.
Çalışan esirlere İsa, Musa, Muhammet,
Sade bir satır dua, bir tütsü, buhur verdi
Masal cennetlerinin yollarını gösterdi.
Ne beş vaktin ezanı, ne Anjelüs çanları
Zincirden kurtarmadı yoksul çalışanları.
Yine biz kölelerimiz, efendilerimiz var,
Yine her mel'un taşı yosunlanmış bir duvar,
Esir – efendi diye koymuş da adlarını,
İki bahta ayırmış arzın evlâtlarını.
Efendi işletiyor, esir işliyor yine.
Yine efendilerin gümüşlü sofrasından,
Kar gibi ekmeğinden, şarap dolu tasından

Kırıntı, artık bile düşmüyor işliyene.
Yine biz esir geçen her günün akşamında
Eve sade bir lokma ekmek getiriyoruz.
...
Efendiler, ağalar, evliyalar, keşişler
Ebedî karanlığın boğulsun kollarında.
Artık temiz ruhların aydınlık yollarında
Sade bir din, bir kanun, bir hak:
İşliyen – dişler...

(NHR, Meşin Kaplı Kitap, 1921)

NH'in Kur'an üzerine yazdığı yukarıdaki şiirinin Marksist düşünceden etkilendiği görülmektedir. Karl Marks din ile ilgili meşhur ifadesinde "Dini sefalet hem gerçek sefaletin ifadesi hem de bu gerçekliğe itiraz edilmesidir. Din mutsuzluklar altında ezilen yaratığın son nefesi, kalpsiz bir dünyanın kalbi, ruhsuz durumların ruhudur. O halkın afyonudur. Halkın aldatıcı mutluluğu olan dini ortadan kaldırmak, onların gerçek mutluluğunu istemektir" (Marx, 1978[1843]: 54) demektedir. NH'e göre de din verdiği "tütsü" ve "buhur" ile geçici mutluluk sağlayan ve gerçek acıyı iyileştirmeyip sadece hissedilmesini belli bir süre azaltan afyon vazifesi görmektedir. Toplumsal sınıflaşmaya çözüm getirmeyen, hatta onu meşrulaştıran din, eleştirilmektedir.

NH 1920'lerden itibaren her fikri ve fiili, toplumsal sınıflaşmaya bir çözüm getirip getirmediğine göre değerlendirmeye başlamıştır. Saltanatın kaldırılması ve Cumhuriyet'in ilanı dahi bu süzgeçten geçirilmiş görünmektedir. Teoride, yönetim şeklinin monarşi ve meşrutiyetten cumhuriyete evrilmesinin –halk yönetiminde söz sahibi olacağından– sosyalist bir şair tarafından coşku ile karşılanması beklenebilir. Halbuki, NH'de bir Cumhuriyet övgüsü görülmemektedir. NH'in, Cumhuriyet'i halkın söz sahibi olmasından ziyade, bir burjuvazi grubunun ayrıcalıklarının diğer bir burjuva grubunun eline geçtiği şeklinde değerlendirdiği iddia edilebilir:

Sultan Hamit devrinde, Yemen'de on yıl
askerlik etmemiş babam, yüksek memur
sınıfından, paşazadeymiş kendisi.

Ben sınıf değiştirip komünist oldum,
dokuz yıl hapislik ettim

– hem de yalnız bu sefer –

devri dilârâyı Cumhuriyet'te,
ve bu vatan hizmeti

daha ne kadar sürer
belli değil.

(NHR, Sultan Hamit Devrinde, 1947)

Cumhuriyet, NH'in belirttiği toplumsal eşitsizlik sorununa ilaç olamamıştır. Yeni düzenden siyasi iktidara yakın üst sınıflar faydalanırken, iktidarın uzağındaki işçi grubu gibi alt sınıflar bu faydaya kaynak sağlamak için sömürülmeye devam edilmiştir. Bu düzene itiraz eden, karşı çıkan, direnen kişi veya gruplar da adli takibata uğramıştır. NH, yeni kurulan Cumhuriyet altındaki siyasi partilerin de eski burjuva düzenini devam ettirdiklerini görmüş ve daha ilk yıllarda onları eleştirmeye başlamıştır:

Aldı sazı ele Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası,

bakalım ne dedi:

Bizim fırkaya derler

Cumhuriyetçi Terakkiperver

Hem fırkacıyız, hem berber

İşçiyi çiftçiyi tıraş ederiz

Perdah olmazlarsa telâş ederiz.

Yaldızlı bir kazık kakalım

İşçinin açlıktan kokan nefesine

Mavi boncuk takalım

Köylünün püskülsüz fesine

Fakat hürmetle riayetle bakalım

Ecnebi sermayesine

İşçiyi çiftçiyi tıraş ederiz

Perdah olmazlarsa telâş ederiz.

Aldı sazı ele Halkçı Cumhuriyet Fırkası,

bakalım ne dedi:

Terakkiperver'lere kanmayın

Onlar dostunuzdur sanmayın

Parmağınızı siyasete banmayın

Palan olsa da sırtınıza sırma hırkamız

Samansız bırakmaz sizi Fırkamız.

Çıkar elbet bir gün Mesai Kanunu

Yüz sene, bin sene bekleyin bunu
İşte buna derler Ali Cengiz oyunu
Palan da olsa sırtınıza sırma hırkamız.
Samansız bırakmaz sizi Fırkamız

Aldı sazı ele amele ve köylü,

bakalım ne dedi:

Semerkant elinden yollasanız da
İçini ipekle çullasanız da
Ne kadar telleyip pullasanız da
Sırtıma vurulan palandır palan
İnanmam yalandır, yalandır, yalan.

(NHR, Destan, 1925)

1925 yılında NH, iktidarı temsil eden Cumhuriyet Halk Partisi'ni eleştirdiği kadar muhalefeti temsil eden Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'ni de eleştirmekten geri durmamış, her iki partiyi de bir madalyonun iki yüzü olarak değerlendirmiştir. Ona göre her iki parti de işçi, çiftçi, köylü gibi alt sosyo-ekonomik sınıfların dertlerine bir çare sunmamakta ve kurulu düzeni devam ettirmektedir. Merkezi kontrol eden üst sosyal tabaka, devlet ayrıcalıklarını kendi toplumsal sınıfları için devşirmektedir. Çevreyi oluşturan işçi, çiftçi ve köylüler ise boş vaatler ile kandırılıp, sömürülmektedir.

1950'ye kadar incelediğimiz bu dönem şiirlerinde, NH'in siyasi partiler veya günlük siyasi olaylar üzerine ilerleyen yıllarda belirgin başka şiiri bulunmayışı dikkat çekicidir. NH bu yıllarda "komünistliğe tahrik" ve "kanunun cürüm addettiği fiili övmek" suçlarından defalarca yargılanmış ve toplamda 14 yıldan fazla bir süre ceza evinde kalmıştır (Coşkun, 2002). NH'in bu süreçte günlük siyasi politikalar yerine daha idealist yaklaşımlar üzerine şiir yazmayı tercih ettiği söylenebilir. Bu zamanki şiirlerinde idealizm, geleceğe dair ümit, kapitalist, emperyalist ve sömürgeci dünya eleştirisi, komünizm ve Lenin övgüsü, Kurtuluş Savaşı'ndaki kahramanlıklar, kandırılan halk ve kitleler, uzak doğu ülkelerinin sömürülmesi, oryantalizm eleştirileri ve hapisane yıllarında yazdığı mahkûm hayatı ile ilgili şiirler ön plana çıkmaktadır. Bütün şiirlerin ortak noktasını sınıfsız bir toplum isteğinin oluşturduğu söylenebilir. NH, bu ideal dünyayı oluşturabilmek için çabalamış ve geleceğe dair ümidini hep korumuştur:

*Ben, bir insan,
ben, Türk şairi komünist Nâzım Hikmet ben,
tepeden tırnağa iman,
tepeden tırnağa kavga, hasret ve ümitten ibâret ben...*

(NHR, Kuvâyi Milliye, Rubailer, 194?)

Necip Fazıl

Önceki bölümde gördüğümüz üzere Nazım Hikmet'in şiirlerine ilk eserlerinden itibaren dini, siyasi ve toplumsal hayatla ilgili düşünceler girmiştir. Oldukça genç sayılabilecek bir yaşta, 1921'den itibaren bu düşünceler sosyalist düşünce etrafında kümelenmiş ve şiirlerdeki ideolojik anlatım belirginleşmiştir. Buna karşın Necip Fazıl'ın ideolojisinin oluşması daha uzun yıllar almıştır. Bu sebeple şiirlerinde ideolojik anlatımın ortaya çıkması daha geç bir döneme rastlar. İslami fikir altyapısının oluşması ancak 1934 yılında Abdülhakim Arvasi ile tanışmasından sonra mümkün olmuştur. Necip Fazıl, İslami ideoloji ile çelişen ilk dönem şiirlerini reddetmiş ve bunları reddetmesi sebebiyle bu şiirlerin artık kendisine mâl edilemeyeceğini belirtmiştir: "Mal sahibi bensem, bunları istemediğim, tanımadığım ve çöplüğe attığım bilinsin... İşte şiir kitabım, bu [Çile], hepsi bu kadar; ve bu kitaba gelinceye dek başka hiçbir şiir, bana, adıma ve ruhuma mâl edilemez" (Kısakürek 2016[1962]: 11).

Necip Fazıl'ın (NF) gençlik yıllarındaki bu şiirler toplumsal ve siyasi hayata dair konulara değinmeyip, gençlik, aşk, hayat, kadın, ölüm ve mistisizm gibi konular üzerine yoğunlaşmıştır. O yıllarda kendisine şöhreti getiren şiirlerinden birine bakacak olursak NF'daki değişim daha net görülebilir:

...

İnce sütunlardaki ilâhî güzelliğe
Bacakların ruhudur şekil veren diyorum.
Bacakları bir kalın örtüde saklı diye
Mermerde kalbi çarpan Venüs'ü sevmiyorum.

Boynuma doladığım güzel putu görseler
İnsanlar öğrenirdi neye tapacağını.
Kör olsam da açılır gözüm, ona sürseler
İsa'nın eli diye bir kadın bacağını.

(NFK, Kadın Bacakları, 1926)

1934 yılına gelindiğinde ise NF Abdülhakim Arvasî ile tanışmasıyla keskin bir değişim göstererek dine ve toplumsal sorunlara eğilmeye başlamıştır. 30 yıllık geçmişinin hatalı bir yolda ilerlediğini ifade etmiştir:

Tam otuz yıl saatim işlemiş, ben durmuşum;

Gökyüzünden habersiz, uçurtma uçurmuşum...

(NFK, Tam Otuz Yıl, 1934)

Anladım işi, sanat, Allahı aramakmış;

Marifet bu, gerisi yalnız çelik – çomakmış...

(NFK, Sanat, 1939)

Allah dostunu gördüm, bundan altı yıl evvel;

Bir akşam ki, zaman, donacak kadar güzel.

(NFK, Allah Dostu, 1940)

Bu yıllarda yazdığı Büyük Doğu Marşı dikkat çekicidir. İstiklal Marşı'ndaki İslami vurgular sebebiyle daha milliyetçi bir istiklal marşı yazılması isteği ile 1938 yılında açılan yarışmaya –bu görevin sadece kendisine verilmesi şartıyla– katılması sonucu bu marş ortaya çıkmıştır. Atatürk'ün vefatı ile İstiklal Marşı'nın değiştirilmesi fikri de nihayet bulur. Büyük Doğu ifadesi ise gelecek yıllarda önce NF'nin kuracağı derginin, sonrasında ise İslami bir dünya görüşünün ifadesi olur (Kısakürek, 1986: 37):

Allahın seçtiği kurtulmuş millet!

Güneşten başını göklere yükselt!

Avlanır, kim sana atarsa kement,

Ezel kuşatılmaz, çevrilmez ebet.

Allahın seçtiği kurtulmuş millet!

Güneşten başını göklere yükselt!

Yürü altın nesli, o tunç Oğuz'un!

Adet küçük, zaman çabuk, yol uzun.

Nur yolu izinden git, KILAVUZ'un!

Fethine çık, doğru, güzel, sonsuzun!

Yürü altın nesli, o tunç Oğuz'un!

Adet küçük, zaman çabuk, yol uzun.

Aynası ufkumun, ateşten bayrak!

Babamın külleri, sen, kara toprak!

Şahit ol, ey kılıç, kalem ve orak!

Doğsun BÜYÜK DOĞU, benden doğarak!

Aynası ufkumun, ateşten bayrak!

Babamın külleri, sen, kara toprak!

(NFK, Büyük Doğu Marşı, 1938)

Bundan sonraki yıllarda ise dinin temel alındığı toplumsal sorunlara vurgunun arttığı görülmektedir. Toplumsal değişim muhasebeden geçirilmekte, toplumun dinden uzaklaştığı düşünülerek eleştiriler getirilmektedir. Bu değişim tamamen karamsar olarak sunulmamakta, geleceğe dair ümitle beraber işlenmektedir:

...

Üç katlı ahşap evin her katı ayrı âlem!
Üst kat: Elinde tesbih, ağlıyor babaannem,
Orta kat: "Mavs" oynayan annem ve âşıkları,
Alt kat: Kızkardeşimin "Tamtam" da çığlıkları.
Bir kurtlu peynir gibi, ortasından kestiğim;
Buyrun ve maktan seyredin, işte evim!
Kökü iffet, dalları taklit, meyvesi fuhuş...
Rahminde cemiyetin, ben doğum sancısıyım!
Mukaddes emanetin dönmez dâvacısıyım!
Zamanı kokutanlar mürteci diyor bana;
Yükseldik sanıyorlar, alçaldıkça tabana.

...

(NFK, Muhasebe, 1947)

NF, dini ve toplumsal yozlaşmayı kadın kıyafetlerindeki değişim, fuhuş, zina, kumar, alkol kullanımı, ekonomik adaletsizlik, karaborsa gibi konularla anlatmakta, bu durumu değiştirme isteğini ifade etmektedir:

Durun kalabalıklar, bu cadde çıkmaz sokak!
Haykırsam, kollarımı makas gibi açarak:
Durun, durun, bir dünya iniyor tepemizden,
Çatırdılar geliyor karanlık kubbemizden,
Çekiyor tebeşirle yekûn hattını âfet;
Alevler içinde ev, üst katında ziyafet!
Durum diye bir lâf var, buyurun size durum;
Bu toprak çirkef oldu, bu gökyüzü bodurum!
Bir şey koptu benden, şey, her şeyi tutan bir şey,
Benim adım Bay Necip, babamınki Fazıl Bey;
Utanırdı burnunu göstermekten sütünem,
Kızımın gösterdiği, kefen bezine mahrem.

Ey tepetaklak ehram, başı üstünde bina;
Evde cinayet, tramvay arabasında zina!
Bir kitap sarayının bin dolusu iskambil;
Barajlar yıkan şarap, sebil üstüne sebil!
Ve ferman, kumardaki dört kıralın buyruğu;
Başkentler haritası, yerde sarhoş kusmuğu!
Geçenler geçti seni, uçtu pabucun dama,
Çatla Sodom-Gomore, patla Bizans ve Roma!
Öttür yem borusunu öttür, öttür, borazan!
Bitpazarında sattık, kalkamaz artık kazan!
Allahın on pulunu bekleye dursun on kul;
Bir kişiye tam dokuz, dokuz kişiye bir pul.
Bu taksimi kurt yapmaz kuzulara şah olsa;
Yaşasın, kefenimin kefilî karaborsa!
Kubur faresi hayat, meselesiz, gerçeksiz;
Heykel destek üstünde, benim ruhum desteksiz.
Siyaset kavas, ilim köle, sanat ihtilâç;
Serbest, verem ve sıtma; mahpus, gümrükte ilâç.

...

(NFK, Destan, 1947)

1934 yılındaki dine yönelişinin hemen arkasından NF, din konusundaki yozlaşmayı önemsemiş ve yıllar içinde bunu şiirlerinde işlemiştir. Diğer toplumsal sorunlar ve siyasi iradeye karşı eleştirilerin ortaya çıkması ise genel olarak çok partili hayata geçişle ortaya çıkmıştır. 1947 yılında Destan şiiri ile getirdiği yukarıdaki eleştirilerin yanı sıra, bu yıl ve daha sonrasında yazdığı hiciv türü şiirler ile siyasi irade ve hükümetlere karşı eleştirilerini şiir yoluyla aktarmaya başlamıştır:

...

Milletin başına vurdun tokmakla,
Binbir çorap ördün altı parmakla,
Tanrı sensin diye taşa tapmakla,
Karardı namusun, vicdanın senin!..
Baba ocağına arka çevirdin,

Bin dört yüz senelik taşı devirdin,
Ayakdakileri başa geçirdin,
Bu mudur terazin, evzanın senin?

(NFK, Senin 1947)

1947 yılındaki hiciv ve taşlamalar okunurken –Demokrat Parti (DP) kurulmuş olmasına rağmen– NF’ın yazdığı hicivlerden daha bir yıl önce Cumhuriyet Halk Partisi’nden (CHP) milletvekili adaylığı olma isteğinin bulunduğu da unutulmamalıdır. NF, İsmet İnönü tarafından adaylığının engellenmesini şu şekilde anlatmaktadır: “Böylece bir gaflet anında boş bulunup Halk Partisi mebusu olmak gibi bir felâketten Allah beni korumuştur” (Kısakürek, 1986: 26). NF, CHP’den milletvekili olma isteğini her ne kadar bir gaflet anı olarak isimlendirse de bu durumu bir makam elde etmek için duyulan birkaç günlük beşerî bir arzu olarak yorumlamak da mümkün görünmemektedir. NF’ın CHP’den milletvekili olma isteği önceki yıllarda da söz konusudur. 1943 seçimleri için CHP’ye milletvekilliği başvurusu yaptığı ve sonraki yıllarda köşe yazılarında İsmet İnönü’yü övdüğü görülmektedir (Beyaz, 2013: 249). Bütün bunlarla çelişecek şekilde de NF 1942-1943 yıllarında Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak’tan İsmet İnönü’ye karşı askeri darbe yapmasını istediğini kendi anılarını yazarken ifade etmektedir (Kısakürek, 1986: 41-42). Dolayısıyla NF’ın İslami kimliğinin oluşum sürecinin 1947’ye kadar hala tamamlanamadığı iddia edilebilir. 1947 rejim karşıtı yazıları nedeniyle mahkûmiyet aldığı bir yıl olmuştur (Kısakürek, 1986: 104).

Sonraki yıllarda İslam davasının yaşadığı zorluklar Sakarya Türküsü ile resmedilmiş, İslami idealizm yeni neslin sırtına yüklenerek yeniden diriltilmeye çalışılmıştır:

...

Eyvah, eyvah, Sakaryam, sana mı düştü bu yük?

Bu dâva hor, bu dâva öksüz, bu dâva büyük!..

Ne ağır imtihandır, başındaki, Sakarya!

Bindir başlı kartalı nasıl taşır kanarya?

...

Yol onun, varlık onun, gerisi hep angarya;

Yüzüstü çok süründün, ayağa kalk Sakarya!...

(NFK, Sakarya Türküsü, 1949)

B. 1950 Sonrası Dönem: Çok Partili Hayat

Nazım Hikmet

1950 öncesi dönem ile karşılaştırıldığında NH'in şiirlerinde iki önemli değişiklik göze çarpmaktadır. 1950 öncesi şiirlerde hapisane hayatının getirdiği özgürlük özlemi, NH'in 1951'de dönememek üzere yurtdışına çıkmasıyla yerini memleket özlemi içeren şiirlere bırakmıştır. Bunun yanı sıra, Cumhuriyet'in ilk yıllarının aksine, 1950 sonrası dönemde NH'in günlük siyasi politikalar ile ilgili şiirlerinde artış dikkati çekmektedir. Bu yıllarda NH, hükümet ve siyasi iradeyi daha açık ve ağır bir şekilde eleştirmektedir. Eleştiriler sadece hükümetle sınırlı kalmamış, zaman zaman muhalefet partilerine de yönelmiştir:

Şaşkınlığın bu kadarına doğrusu ya pes,
 Bindiğin dalı kesiyorsun Adnan Menderes.
 İlle de asıp kesmek geliyorsa içinden
 Ezmekte devâm et Barışçılar'ı, ama sen
 Meselâ Yalçın'ı da tikiyorsun deliğe
 İhtiyarcık sana azıcık cilve yaptı diye,
 Git, koş, elini öp, af dile, yüzünü güldür,
 O, yalnız altın kafeslerde öten bülbüldür.
 O, matbaalar yıktırıp kitaplar yaktıran,
 O, büyük demokrat, O, hürriyetçi kahraman,
 Moskova'yı atomlayalım diyen insanı...
 Kendine acımazsan bize bir parça acı.
 A be Adnan Menderes, böyle bir dal kesilmez,
 Böyle şaşkınlıkların sonu da iyi gelmez...
 Şu muhalefetle de alıp veremediğin ne?
 Niye öyle hışım ile yürüyorsun üstüne?
 Kore'ye asker gönderdin de "Hayır" mı dedi?
 "Kan aktı hesabı sorulmalıdır!" mı dedi
 Orduyu emrimize verdin, ses çıkardı mı?
 "Olmaz olsun" mu dedi Amerikan yardımı?
 Feryat mı etti "İstiklâl elden gitti" diye?
 Zavallı, sınıksız sarılmış demokrasiye:
 "Başvekil merasimsiz karşılanmalı" diyor.
 Bir de bazan coşarak "Hayat pahalı" diyor.

Bu aksoylu muhalefeti ezilir görmek
Türkün Batılı dostlarını pek üzüyor pek.
Şaşkınlığın bu kadarına doğrusu ya pes,
Bindiğin dalı kesiyorsun Adnan Menderes.
...

(NHR, Gerileyen Türkiye Yahut Adnan Menderes'e Öğütler, 1955)

NH, Adnan Menderes'e verdiği öğütlerde muhalefetten hiç de şikayetçi olmamasını, muhalefetin etkisiz ve cılız olduğunu ve bu durumu ile kendisine fayda sağladığını belirtmektedir. Menderes'in bu şekildeki cılız bir muhalefete baskı yapması, bindiği dalı kesmesi olarak ifade edilmiştir.

NH'in hükümetlere getirilen eleştiriler noktasında çizgi olarak tutarlı olduğu söylenebilir. Bununla birlikte üslup ve eleştiri dilinin 1950 sonrası dönemde ağırlaştığını vurgulamak gerekir. 1950 yılında genel af ile hapisneden çıkmanın ve 1951 yılından itibaren yurtdışında yaşamış olmanın getirdiği rahatlığın bu değişim üzerinde etkisi olduğu yadsınamaz. Bu durumun yanı sıra 1951 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile vatandaşlıktan çıkarılmış olmak da o zamanki hükümetlere karşı şahsi duruşu tetiklemiş görünmektedir.

1950 sonrası dönemde SSCB'nin artan baskısı ile Türkiye'nin Amerikan yanlısı politikaları artmaya başlamıştır. Türkiye'nin SSCB tehdidine karşı 1949'da kurulan NATO ittifakı içerisinde bulunma isteği artsa da yapılan müracaatlara karşın NATO'ya girebilmek ancak 1952 senesinde mümkün olmuştur. Bu süreçte 1950-53 yıllarında Demokrat Parti zamanında Kore'ye asker gönderilmiştir. Kore'ye asker gönderilmesi muhalefet çevresince NATO paktına kabul edilme şansını artırmak için verilen bir rüşvet olarak algılanmıştır (Öke, 1990: 104). Kore'ye gönderilen Türk gücüyle askeri olarak da komünizm ile savaşmış ve savaşta 700'ün üzerinde şehit ve 2000'nin üzerinde gazi ile dönülmüştür (Seçer, 2008: 310). Bu durum, açık bir komünizm taraftarı olan NH'in Demokrat Parti hükümetlerine karşı olan tavrını keskinleştirmiştir. Şehitler NH'in dizelerinde dile gelerek, ölümlerine sebebiyet veren Menderes'ten diyet istemektedir:

Beni, Üniversiteli yedek subayı,
Kore'de harcadınız, Adnan Bey.
Ellerinizi itti beni ölüme,
vıcık vıcık terli, tombul elleriniz.
Gözleriniz şöyle bir baktı arkamdan
ve ben al kan içinde ölürlen
çılgılığımı duymamanız için
kaçırdı sizi bacaklarınız arabanıza bindirip.

Ama ben peşinizdeyim, Adnan Bey,
ölüler otomobilden hızlı gider,
kör gözlerim,
kopuk ellerim,
kesik bacaklarımla peşinizdeyim.

Diyetimi istiyorum, Adnan Bey,
göze göz,
ele el,
bacağa bacak,
diyetimi istiyorum,
alacağım da.

(NHR, Diyet, 1959)

1959 senesi NH'in Türk siyasi hayatına getirdiği eleştirilerin en yoğun olduğu dönemdir. Bu yılda yazdığı şiirlerin en az beş tanesinde Adnan Menderes isim verilerek eleştirilmiştir. Bu eleştiriler kimi zaman açık bir hakarete varacak kadar güçlenmiştir:

Türküler söylendikçe Türk diliyle
Seni seviyorum gülüm, dendikçe Türk diliyle
Türk diliyle gülünüp
Türk diliyle ağıtlar yakıldıkça, Adnan Bey,
ben anılacağım,
anılacak Türk diliyle size sövüşüm.

Tarlalarımıza girmiş değil sizin gibisi yaban domuzunun.

Şehrimiz görmüş değil yangının sizden kanlısını.

Bir adınız var, Adnan Bey, adımıza benzeyen.

Dilimiz kuruyor dilimizi konuştuğunuz için.

Bitten, açlıktan, sıtmadan betersiniz.

Yüz Türkiye olsa

elinizden de gelse

yüzünü de zincire vurur

yüz kere satarsınız.

Milletimin en talihsiz gecesi

ana rahmine düştüğünüz gecedir.

(NHR, Adnan Bey, 1959)

NH'in getirdiği eleştiriler sadece Menderes ile sınırlı kalmamış, o dönemdeki siyasi gücü temsil eden önemli her karaktere yönelmiştir:

...

Biliyoruz, biliyoruz,

bu vatanın anasını ağlatan

bir İsmet, bir Adnan, bir de Koraltan.

(NHR, Refik Koraltan, 1959)

NH'in 1960 askeri darbesi ile ilgili şiiri bulunmaması dikkat çekicidir. NH'in siyasi iradeyle olan sorunları Menderes öncesi olduğu kadar Menderes ve sonrasında da devam etmiştir. Kendisi, 1961 yılında yazdığı Otobiyografi şiirinde "yazılarım otuz kırk dilde basılır / Türkiye'mde Türkçemle yasak" diyerek bu duruma sitem etmektedir. 1962 yılında "Amerikan emperyalizminin yarı sömürgesiyiz" beyanını vatan hainliği olarak sunan gazeteye karşı yazdığı şiirde fikirlerinin savunucusu olduğunu tekrar vurgulamıştır:

Evet, vatan hainiyim, siz vatanseverseniz, siz yurtseverseniz,

ben yurt hainiyim, ben vatan hainiyim.

Vatan çiftliklerinizse,

kasalarınız ve çek defterlerinizin içindekilerse vatan,

vatan, şose boylarında gebermekse aşıktan,

vatan, soğukta it gibi titremek ve sıtmadan kıvranmaksızın yazın,

fabrikalarınızda al kanımızı içmekse vatan,

vatan, tırnaklarıysa ağalarınızın,

vatan, mızraklı ilmühalse, vatan, polis copuysa,

ödeneklerinizse, maaşlarınızsa vatan,

vatan, Amerikan üsleri, Amerikan bombası, Amerikan donanması topuysa,

vatan, kurtulmamaksa kokmuş karanlığımızdan,

ben vatan hainiyim.

Yazın üç sütun üstüne kapkara haykıran puntolarla:

Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ.

(NHR, Vatan Haini, 1962)

Nazım Hikmet yukarıdaki şiiri yazmasının üzerinden daha bir yıl geçmeden "vatan haini" olarak Moskova'da ölecektir. Ölümüne kadar geçen sürede Türkiye siyasi hayatı birçok değişiklik içermiş, saltanat kaldırılmış, Cumhuriyet ilan edilmiş, çok partili hayata geçiş mümkün olmuş, askeri

darbe süreci yaşanmış hem sağ hem sol ideolojiler ülkeyi yönetme imkânı bulmuştur. Fakat bunların hiçbiri Nazım Hikmet'i siyasi irade tarafından sevilen biri haline getirmemiştir. NH her devrin muhalifi olmuş, yaptığı muhalefet nispetinde de devlet baskısına maruz kalmıştır.

Necip Fazıl

Çok partili hayata geçişle birlikte Necip Fazıl'ın şiirlerindeki toplumsal ve siyasi konulardaki artış dikkat çekicidir. 1946-1950 yılları arasında CHP'ye getirdiği eleştirileri yukarıda sunmuştuk. Demokrat Parti döneminde de (1950-1960) bazı eleştiriler bulunmasına rağmen bunların cılız kaldığı görülmektedir. Yapılan eleştirilerin önceki yıllarda CHP'ye getirilen eleştirilerde olduğu gibi ekonomik adaletsizlik ve karaborsa gibi toplumsal sorun ve adaletsizliklerle ilgili olmadığı, şahsi olarak kendisine ve davasına yeterli yardımın sunulmaması üzerine kurulduğu anlaşılmaktadır:

Menderes ah Menderes!
Yüksek sanatına pes!
Ele geçmiyor nabzın
Ne bir ses, ne bir nefes!
Aştın ses duvarını,
Sürünsün yerlerde ses.
Nasıl derim kendime:
Ondan ümidi kes!
Sen de ey kahbe rüzgâr,
Ne yandan esersen es!
Hayır, tek ümidim sensin,
Gerisi sâde abes.
Ammâ ki, çizdiğin yol
Muavveç ve mukavves.
...
Bekliyoruz müjdeni,
Işıklar var, muhasses.
Sor, halimiz bir şeye
İhtiyaç eder mi mes?
Vâde doldu, lütfuna

Ne gün oluruz destres?

Halâskar yine sensin,

Sensin yine medetres!

Sana son sözüm şudur:

Allah bes, bâki heves!

(NFK, Menderes, 1955)

Adnan Menderes'ten beklediği düzeyde yardım göremeyen NF, kendisini tatlı-sert eleştirmektedir. CHP zamanında dini düşünce ve grupların aşığalandığı, Menderes'in bir kurtarıcı rolü ile beklediği belirtilmekte, bu rolün getireceği davranışları göstermesi kendisinden istenmektedir. NF, kendisine açılan davalara karşı siyasi destek beklediğini, bu konuda yalnız bırakıldığını sitemkâr bir şekilde ifade etmekte, ama bunu yaparken de Menderes'e övgülerini sürdürerek gelecek için hem maddi hem de siyasi yardım talebinde bulunmaktadır. NF, bu şiirini Menderes'le Büyük Doğu Gazetesi'ni çıkarmak adına görüşme yapmak için bekletildiği sırada otelde yazdığını söylemektedir (Kısakürek, 1986: 333).

NF'nin Menderes'e yazdığı 1954, 1956 ve 1958 tarihli kişisel mektuplarında bu istekler belirtilmiştir. 1954 yılında Emniyet Genel Müdürü'ne hakkındaki kovuşturmalara ilgili talimat verilmesi istenmiş, 1956 yılında mecmuası için verilen 2500 liralık yardımı az bulduğunu belirterek "Benim yaptığımı yapanlara hükümetler ve rejimler servetlerini ve nimetlerini yağdırırlar." diyerek sitem etmiştir. 1958'de reklam ve diğer ihtiyaçlar için 10 bin lira talebinde bulunarak, yapılacak yardımlarla muhalefet basınına karşı kendi dergisinin güçlü bir ses olacağını belirtmiştir: "... bütün muhalefet matbuatını saf fikirle çürütücü, muazzam bir içtimai ve ebedi, ideoloji bina edici ve yüreklere nüfuz edici bir mecmua kuracağıma emin olunabilir. Bu da olmazsa tam altı aydır bir tek yardım görmeyen beni vazife günüme kadar her ay muayyen ve mukarrer bir mikyas altında kurmaktan ve göz yaşları içinde yalnız ibadet ve mücerret eserler kaleme almaya terk etmekten başka iş kalmaz" (Kılıç, 2013). NF, 1952-1960 arasında çıkaracağı gazete için Menderes'ten toplamda 147.000 liralık örtülü ödenek parası almıştır (Kısakürek, 1986: 492).

Aslında bu örnekler ideolojileri ile ön plana çıkmış kişilerin bile "geçim derdi" konusundan bağımsız hareket edemediklerini göstermektedir. Birçok tanınmış yazarın hem şahısları hem de ideolojileri için hükümetten maddi ve siyasi beklenti içinde oldukları görülmektedir. Dolayısı ile şiirler yazdıkları tarihten bağımsız olarak değerlendirilemezler. Yaşanan maddi ve siyasi zorluklar ortaya konan eserlerin içeriğini etkilemektedir. Bu durum yalnızca Necip Fazıl için değil, aynı şekilde Nazım Hikmet için de geçerlidir. Nazım Hikmet'in siyasi irade ile uyum çabası SSCB'de yaşadığı dönemde göze çarpmaktadır. "Romantik Komünist" Nazım Hikmet, 1951 yılında SSCB'ye geçip Stalin önderliğindeki "reel sosyalizm" ile karşılaşınca "Türk

hapishanelerinde 12 yıl geçirdikten sonra, uluorta konuşup hapse girmeyecek kadar akıllanmıştı” (Göksu ve Timms, 2002: 344-345). Ölümüne kadar süren bu dönemde Nazım Hikmet’in de eserlerinde yaşadığı ülkenin siyasi iradesi ile örtüşme çabası içinde olduğu görülmektedir. Örneğin, 1952 yılında *Moskova Senfonisi*’nde Stalin’e övgüler dizilmiş ve Stalin “hayatın ve barışın bayrağını tutan el” olarak resmedilmiştir (age: 344). Stalin, ölümünden (1953) sonra 1956 yılındaki 20. Kongre’de SSCB’nin üst kademesi tarafından eleştirilmeye başlanmış (age: 347) ve sonrasında heykellerinin meydanlardan kaldırılması gündeme gelmiştir. Nazım Hikmet bu sefer de 13.12.961, *Moskova* imzalı şiirde “kalktı göğsümüzden baskısı binlerce taşın tuncun alçının ve kâadın” diyerek yeni iktidarın kararını alkışlayacak ve Stalin’in heykellerinden kurtulmanın sevincini şiirleştirecektir (Gül, 2003: 413-428).

Tekrar Necip Fazıl’a dönecek olursak, Necip Fazıl, Menderes’i desteklemekle beraber bu destek koşulsuz değildir. Necip Fazıl yazdığı hatıratında 1954 seçimlerinde yeni bir parti kurma isteği duyacak kadar Demokrat Parti iktidarı ile “harp halinde” olduğunu yazmıştır (Kısakürek, 1986: 196-197). Menderes’i Büyük Doğu ideali ve günlük Büyük Doğu Gazetesi’ni çıkarmak için “ince bir strateji ile kullanılacak” maddi ve siyasi bir kaynak olarak gördüğünü belirtmiştir (Kısakürek, 1986: 230-231).

Bu rekabet haline rağmen NF’in Demokrat Parti hükümetlerine maddi ve siyasi yardımları için müteşekkir olduğu da inkâr edilemez. Sonradan yazdığı “Benim Gözümde Menderes” kitabında Menderes’e birçok eleştiri getirmesine rağmen ihtilal sonrası Menderes’in idam edilmesi ile ilgili üzüntüsünü 1964 tarihli “O Zeybek” şiiriyle ifade etmiştir. Şiir 1960 askeri darbesi sonrasında 1964 yılında yeniden çıkmaya başlayacak olan Büyük Doğu Dergisi’nin ilk sayısında yayınlanmıştır (Kısakürek, Sayı 1, 1964). NF, bu şiir sebebiyle de adli takibe uğrayacaktır (Ak, 2009: 217):

Zeybeğimi, birkaç kızan, vurdular;

Çukurda üstüne taş doldurdular.

Bir de, ya kalkarsa diye kurdular...

Zeybeğim, zeybeğim, ne oldu sana?

Allah deyip, şöyle bir doğrulsana!

...

(NFK, O Zeybek, 1964)

NF’in aldığı maddi yardımlar sebebiyle Demokrat Parti hükümetleri zamanında toplumsal ve siyasi sorunlara daha sessiz kaldığı söylenebilir.

Zira 1960 sonrası şiirlerinde bu konulara getirdiği eleştiriler zirve yapmaktadır.

Askeri darbe sonrası tutukluğu sırasında meşhur “Zindandan Mehmed’e Mektup” şiiri ile hapis hayatının zorluğu resmedilmiştir. İhtilal ortamının getirdiği karamsarlığa rağmen şiirin geleceğe dair ümitle bitmesi dikkat çekicidir:

...

Mehmed’im, sevinin, başlar yüksekte!

Ölsek de sevinin, eve dönsek de!

Sanma bu tekerlek kalır tümsekte!

Yarın, elbet bizim, elbet bizimdir!

Gün doğmuş, gün batmış, ebed bizimdir!

(NFK, Zindandan Mehmed’e Mektup, 1961)

1965 yılına kadar yazdığı şiirlere baktığımızda, askeri darbe psikolojisinin atlatıldığı, demokratik hayata dönüş ve hapisten çıkışla yeniden günlük politikalara dönüldüğü görülmektedir. 1964-1965 yılları, 1965 seçimlerinin de etkisi ile en çok hiciv türü şiirin verildiği yıllar olmuştur. Eleştirilerin Kıbrıs konusu çerçevesinde CHP ve İnönü üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Kısakürek, Sayı 9, 1964):

...

Ey lânetli Parti, senin yıkıcın,

Kimse değil, yine o paşan olur.

Lozan’da yendim der, yedi düveli,

Peşinden Kıbrıs’ta perişan olur.

İşte hedef, ne gam, ulaşamazsak!

Bizden sonra elbet ulaşan olur

(NFK, Olur, 1964)

Bu iki yılda makalemize konu olabilecek 20’nin üzerinde şiir türevi eser verilmiştir. Bu zaman diliminde yazılan şiirler 1965 genel seçimleri arifesinde 11. defa çıkarılmaya başlanan Büyük Doğu Dergisi’nin manşet haberlerini destekleyici mahiyette yazılmıştır.

Adalet Partisi genel başkanı Ragıp Gümüşpala’nın 1964 yılındaki ani ölümü ile genel başkanlık koltuğu için partide iktidar savaşı başlamıştır. Necip Fazıl genel başkanlık için Süleyman Demirel’e karşı Saadetin Bilgiç’i desteklemiş ve Demirel hakkında dergisinde mason olduğu iddiasında bulunmuştur (Kısakürek, Sayı 7, Sayfa 10, 1964). Demirel masonluk iddialarını reddeder ve genel başkanlığı kazanır. Bir süre sonra Büyük Doğu Dergisi tekrar kapanır. 1965 seçimleri öncesinde NF dergiyi yeniden açar ve

ilk sayısında Süleyman Demirel ile olan bir görüşmesine yer vererek, Demirel'in anlattıklarından sonra "Öyleyse Beyefendi, aramızda ayrılık ve aykırılık şöyle dursun, noktası noktasına yakınlık ve uygunluktan başka bir şey yok!" (Kısakürek, 12. Devre, Sayı 1, 1965) diyerek kendisini desteklemeye başlamıştır. Her iki taraf da NF'nin bir yıl önce ortaya attığı masonluk konusunu açmamıştır. NF, seçim ve sonrasını izleyen toplam birkaç aylık dönemde Adalet Partisi ve Süleyman Demirel'i açık şekilde desteklemiştir. Bu dönemde Demirel kurtarıcı rolüyle sunulmuştur:

...

Derde yok

Hiç derman.

Yok Türk'e

Tercüman.

Nerdesin

Süleyman?

Bu hâlden

El aman!

Aman, of!

Of, aman

(NFK, Of Aman, 1965)

Bu desteğin koşulsuz bir destek olmadığını da vurgulamak gerekir. Örneğin, Büyük Doğu Dergisi'nde Adalet Partisi için oy istenen reklam çerçevesinde bu görülebilir: "Adalet Partisini Seç! Hiçbir zaman gaye ve netice olmasa da, mutlaka vesile ve sebep olabileceği için..." (Kısakürek, 12. Devre, Sayı 3, 1965).

Bu dönemde Adalet Partisi'nin başarısı için CHP'ye ağır eleştiriler getirilmiştir. 6 Ekim 1965 tarihli manşetten verilen şiirde İsmet İnönü, Allah düşmanı olarak tasvir edilerek, siyasi ve toplumsal sorunların kaynağı olarak resmedilmektedir:

Yuf olsun Millî Şef'e!

Kıydı millî şerefe!

Günahına bulunmaz

Terazilerde kefe.

Hedef yıkım oldu mu,

Tez ulaşır hedefe.

Pilân der, çizgi çizgi,
Belâ işler gergefe.
Devrinin karakteri:
Ruh ölü, insan cîfe.
Namussuza taht uygun,
Zindan lâynk afife.
Sorun; Orak-Çekici
Kim soktu Maarife?
Ya şu sonuncu keşfi,
Moskofla muarefe?
Ortanın solu, diyor,
Cebindeki târife.
Dini çöplüğe atmak,
Vidanı da kenefe.
Onda ilim, yüzsüzlük;
Duygusuzluk, felsefe.
Paşa muhalif midir;
Ne yazık muhalife!
Varsa yoksa menfaat,
Yârânına ulûfe.
Arsası dönüm dönüm,
Altını küfe küfe.
Gözü Çankaya'dadır,
Dili varsa teklife.
...
Başka ne dersin Ozan?
Tarif olmaz ârife.
Allah düşmanlarını
Yermek ona vazife...

(NFK, Yuf!, 1965)

NF, İsmet İnönü'ye karşı olan eleştirilerini sadece CHP iktidarı döneminde yapmamış, İnönü'nün seçimleri kaybettiği 1965 yılından sonra da sürdürmüştür. 1968 yılında baş harfleri "İsmet İnönü" ismini oluşturan eleştirel *Akrostiş* şiirini yazmıştır.

1965 seçimlerini Adalet Partisi'nin büyük farkla kazanması coşku ile karşılanmış, 1965 yılında "Kırat" sembolünü kullanmaya başlayan parti için 27 Ekim 1965 tarihli manşetten "Süvarinin Vasıfları"nın nasıl olması gerektiği anlatılarak, fikirler "Kır At" mısraları ile ana sayfada şiirleştirilmiştir. Fikirler Menderes'e getirilen eleştirilerde olduğu gibi "ya olmak, ya ölmek" üzerine formüle edilmiş ve partiden beklenti büyük tutulmuştur (Kısakürek, 12. Devre, Sayı 6, 1965):

Resimde kalma, Kır At!

Yık çerçeveni, Kır, At!

Bul o kayıp ruhu ki,

Ölçemez hiçbir kırat!

Girdiğin nazik geçit,

Sırat üstüne Sırat.

Ya olmak var, ya ölmek,

Gerisi boş nakarat...

(NFK, Kır At'a, 1965)

Muhafazakâr kesimin çözüm beklediği konular şiirlerle desteklenerek Büyük Doğu Dergisi'nin manşetinden verilmeye devam edilmiştir. Bu konudaki en dikkat çekici olan 163. madde ile ilgili yazılan şiirdir. Ceza Kanunu'nun 163. maddesi, 1949-1991 yılları arasında Necip Fazıl ve diğer birçok muhafazakâr aydının hapis cezası almasına neden olmuştur. Bu maddeye göre laikliğe aykırı eylemleri tespit edilen muhafazakârlar adli soruşturmalara ve hapis cezalarına muhatap kalmışlardır: "Laikliğe aykırı olarak, Devletin içtimai veya iktisadi veya siyasi veya hukuki temel nizamlarını, kısmen de olsa dinî esas ve inançlara uydurmak amacıyla cemiyet tesis, teşkil, tanzim veya sevk ve idare eden kimse iki yıldan yedi yıla kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır..." (Kanun no 5435, Resmi Gazete sayı 7234, 10/06/1949). NF, bu maddeye karşı olan sitemi şu mısralarla şiire dökmüştür (Kısakürek, 12. Devre, Sayı 9, 1965):

Dininde 163 yara açan ulus'un,

Günde 163 kez Cehennemde ulusun!

O'na deyin: Nemrutlar, su dökemez eline,

Küfür tarihinin sen, erişilmez ulu'sun!

(NFK, 163'e 3 Kafiye, 1965)

Süleyman Demirel'den beklenen tüm bu ümitler seçimlerden sonra sadece birkaç hafta sürebilmiştir. Açıklanan bakanlar kurulu listesinde NF'nin

önerdiği isimlere yer verilmediği ve Büyük Doğu düşüncesinin hükümetten dışlandığı görülmüştür (Kısakürek, 12. Devre, Sayı 7, 1965). Yine son bir ümit 24 Kasım tarihli manşette "Süleyman Bey!"e seslenilmiştir (Kısakürek, 12. Devre, Sayı 10, 1965):

İktidar, mutlu azık;

Yahut belâlı kazık...

Sırâtı geçemezse,

Süleyman Beye yazık!

(NFK, Mâni, 1965)

NF'ın gözünde Demirel sıratı geçememiştir. Yıldan yıla daha fazla eleştirilecek olan Demirel, 1971 yılında NF'ın liderler hakkında yazdığı en muntazam hiciv olan *Süleymanname* ile yerilecektir.

Aslında hem sağ hem de sol ideolojiler fikirlerinin uygulanması ve yayılması için devletin gücünü ve iktidar olanaklarını kullanmak istemektedir (Tatar, 1999: 253). Necip Fazıl da çıkardığı Büyük Doğu Gazete/Dergisi'ni siyasete yön verme amacıyla etkili şekilde kullanmak istemiştir. Birçok şiir, Büyük Doğu'daki manşet haberlerinin yanında, o hafta anlatılmak istenen düşünceye duygu, estetik ve acıcılık kazandırmak amacıyla verilmiştir. Büyük Doğu, Necip Fazıl'ın yetiştirmek istediği inançlı gençliğin de adı olmuştur. Fakat Büyük Doğu çizgisi ne cemaatleşebilmiş ne de partileşebilmiştir.

Demokrat Parti ile olan yakınlaşma beklenen faydayı tam sağlamamış, Adalet Partisi iktidarıyla ilişkiler daha en başından kopmuştur. İncelememiz dışındaki yıllarda MHP ile olan yakınlaşma da Necip Fazıl'ın istediği gibi sonuçlanmamıştır. Millî Görüş ve Erbakan'la da uyuşmayan çizgiler görülmektedir. Kısaca, siyasete yön vermek isteyen Necip Fazıl'ın bunu çoğunlukla başaramadığı görülmektedir. Hatta, siyaseti kendi idealizmi için kullanma niyetinde olan Necip Fazıl'ın çoğu zaman kullanılan taraf olduğu iddia edilebilir.

Sonuç

Bu çalışma, ideolojileri ile ön plana çıkmış iki şairin şiirleri üzerinden Cumhuriyet'in ilk yıllarında ve daha sonra çok partili hayata geçişte yaşanan siyasi ve toplumsal havayı resmetmektedir. Devlet, Osmanlı'nın son döneminden başlamak üzere Cumhuriyet tarihi boyunca ayrıcalıklı bir elit grup tarafından yönetilmiş, özellikle muhafazakâr kesim olmak üzere, devlete alternatif oluşturabilecek her grup ve yapı çevreye doğru itilmiştir. Okur-yazarlığın ve sosyo-ekonomik statünün düşük olduğu çevre, sesini kendi düşüncelerinin bayraktarlığını yapan kimseler aracılığı ile duyurmaya çalışmıştır. Necip Fazıl ve Nazım Hikmet şiir alanında kendi ideolojileri adına bu bayraktarlığı yapan en büyük iki şair olmuştur. Yazdıkları şiirler okur-yazarlığın çok düşük, sözlü anlatımın hala güçlü olduğu bu yıllarda,

temsil ettikleri ideolojinin mottoları haline gelmiş ve bunlardan bir kısmı bestelenerek şarkı, türkü ve ilahilerle hafızalara kazınmıştır. Bir nesir yazısının bu anlamda benzer etkiler göstermesi düşünülemez. Bu şiirlerin günümüzde de popülerliğinin devam etmesi, etki güçlerini anlama bakımından önemli bir göstergedir.

Şiirlerin ideolojik izler taşıması öncelikle şairlerin bu ideolojileri şiir türünde eser verecek kadar benimsemelerine bağlıdır. Nazım Hikmet'in ideolojik dünyasının daha 20'li yaşlara gelmeden oluşmaya başladığı görülmektedir. Muhtemelen I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın etkisiyle ilk şiirlerinde dini motifler bulunmaktaysa da 1921 yılından itibaren bu terk edilmiş ve Marksist-sosyalist bir dünya görüşü benimsenerek bu doğrultuda şiirler verilmiştir. Nazım Hikmet bu çizgiyi ölümüne kadar korumuştur.

Buna karşın Necip Fazıl'ın ideolojik olarak İslam'a yönelmesi ancak 30 yaşından sonra 1934 yılından itibaren olmuştur. Bu zamana kadar yazdığı şiirlerinde dini, siyasi ve toplumsal bir kaygı görünmemektedir. Bu bakımdan Nazım Hikmet fikirleriyle ünlenirken, Necip Fazıl'ın şiirleriyle ünlendiği iddia edilebilir. Necip Fazıl'ın İslam'a yönelişi 1934 yılında başlasa bile bu durumun siyasi ideolojisini ve bu konularda verdiği şiirleri etkilemesi 1947 ve sonrasında ancak mümkün olmuştur. Bu yıllarda tamamlanan ideolojik kimlik, hayatının sonuna kadar korunmuştur.

Her iki şairin de 1920'lerde ideolojik savrulmalar yaşadığı iddia edilebilir. Bu durum –özellikle yurtdışında eğitim görmüş– son dönem Osmanlı ve ilk dönem Cumhuriyet aydınının yaşadığı ortak sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Son bir yüzyıldır Batı karşısında gerileme ve devamlı toprak kaybı yaşanması genç Cumhuriyet aydınını öğrenilmiş çaresizliğe itmiş, Batı hayranlığıyla dini ve milli kimlikten uzaklaştırmıştır. Gelecek yıllarda ülkenin bürokrat ve yönetici kadrosunu oluşturacak bu kişiler çevre unsurlarıyla yabancılaşmış, onların istek ve sorunlarına kulak tıkamıştır.

Cumhuriyet'in olgunlaşmasıyla birlikte çevre-merkez geçişkenliğinin artması beklenirken çok partili hayatı mümkün kılacak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (17 Kasım 1924 – 5 Haziran 1925) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (12 Ağustos 1930 – 18 Aralık 1930) tecrübelerinin kısıtlı kalması çevrenin tamamen dışlanmasına neden olmuştur. Herhangi bir muhalefet partisinin olmadığı bu yıllarda, hangi yönden geldiğine bakılmaksızın bütün muhalif sesler Cumhuriyet'e tehdit olarak algılanarak bastırılmıştır. Nazım Hikmet örneğinde gördüğümüz üzere çevrenin dışlanmasını sadece ideolojik sebeplerle açıklamak da mümkün görünmemektedir. Ekonomik ve siyasi gücün paylaşılmak istenmemesi de en az ideolojik sebepler kadar çevrenin dışlanmasında rol oynamıştır.

Çok partili hayata geçişle birlikte merkezi baskı azalsa da tamamen ortadan kalkmamıştır. Merkezin dini, siyasi ve toplumsal hayatla ilgili yönlendirme ve baskısını kabul etmeyerek, bu konulardaki farklı taleplerini açık şekilde belirten her kesim hem tek parti döneminde hem de uzunca bir süre çok partili hayatta adli takibata maruz kalmıştır. Merkez kuvvetlerin (hükümet, ordu, yargı, yüksek bürokrasi, iş dünyası, medya) çevreye uyguladığı baskının izleri incelediğimiz iki şairin hayatları ve şiirleri üzerinde açıkça görülmektedir. Yazı ve fikirleri sebebiyle Nazım Hikmet 14 yıl 4 ay, Necip Fazıl 3 yıl 8 ay hapisteye kalmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan siyasi ve ekonomik zorluklar ideolojik kutuplaşmaları artırmış görünmektedir. Yine incelediğimiz iki şair üzerinden gidecek olursak, Nazım Hikmet için komünizm, Necip Fazıl için İslam gelecek ümidinin garantisi olmuş, bütün toplumsal ve siyasi sorunların çözümü için mihenk taşı olarak sunulmuştur. Türkiye'deki bütün sorunların kaynağını "sosyal adaletsizlik" veya "dini bozulma" üzerinden tek noktada aramak ideolojik kısıtlılığa yol açmaktadır.

Bir taraf eleştirilerinin odağına *ekonomik sermayenin* merkezin elinde toplanmasını yerleştirmiştir. Sömürülen emeğin, ezilen işçi ve köylü sınıfının sesi duyurulmak istenmiştir. Çözüm "yeteneğe göre üretim, ihtiyaca göre dağıtım"ın olacağı sosyalist tabanlı bir düzen kurulmasında aranmıştır.

Diğer taraf ise merkezin gücünü sadece ekonomik sistemdeki adaletsizlikle oluşan bir dengesizlik olarak görmemiş, ekonominin de içinde bulunduğu daha geniş bir yapı olan *kültürel sermayenin* merkez tarafından kontrol edilmesini Türkiye'deki toplumsal ve siyasi yozlaşmanın temelini oturtmuştur. Bu eşitsizlikteki sorunun kaynağı dini ve ahlaki bozulmada aranmış, dinin yeniden ihya olması ve siyasete yön vermesi çözüm olarak sunulmuştur.

Siyasete yön verme hususunda özellikle sağ ideolojilerin daha kısıtlı kaldığı görülmektedir. Türkiye'de seçmen profiline baktığımızda sağ seçmenin ağırlığı % 65-70 civarındadır. Buna rağmen siyasete yön verme gücü özellikle incelediğimiz yıllarda çok daha düşük seyretmektedir.

Sağ seçmenin din konusunda istekleri tek parti döneminde hemen tamamen göz ardı edilmiştir. Çok partili hayata geçişle birlikte bir iyileşme başlasa da bunun kısıtlı kaldığı görülmektedir. Din derslerinin tekrar müfredata girmesi, ezanın Arapça aslı ile okunmasına getirilen izin, imam-hatip okullarının tekrar açılmaya başlanması gibi sadece en temel konularda bir iyileşme yaşanmıştır. Demokrat Parti (1950-1960) bu iyileştirmelerle sağ seçmenin gönlünü kazanmış ve onların temsilcisi rolüne bürünmüş görünse de bu kesimle iktidar gücünü paylaşmamıştır. Necip Fazıl'ın Menderes'e getirdiği eleştirilerin temelinde bu paylaşımın yokluğu göze çarpmaktadır. Demokrasi tecrübesi arttıkça dini hak arayışları da çoğalmış, her yeni sağ

iktidardan umulan beklenti yükselmiştir. Beklenti yükseldikçe hayal kırıklıkları da artmıştır.

Cumhuriyet tarihi boyunca, ideolojik kamplaşma ve özellikle particiliğin hükümetlerin icraatlarını objektif yorumlamayı zorlaştırdığı görülmektedir. İncelediğimiz şiirlerde bu durum göze çarpmaktadır. Nazım Hikmet hem sağ hem de sol iktidarları eleştirse de en ağır şiirlerini Menderes için yazmıştır. Eleştirilerin temelini Kore'ye asker gönderilmesi, Amerika ile iş birliği, medyaya baskı yapılması gibi konular oluşturmuştur. Menderes söz konusu olduğunda demokrasinin ruhuna aykırı olarak değerlendirilebilecek her davranış eleştirilmiş ve oldukça özgürlükçü bir yaklaşım sergilenmiştir. Buna karşın 1960 askeri darbesi ve uygulamalarına karşı sessiz kalınması dikkat çekicidir. Necip Fazıl ise Menderes'in icraatlarını eleştirme söz konusu olduğunda şiir düzeyinde sessiz kalmış, buna karşın yine sağ bir parti olmasına rağmen Adalet Partisi iktidarına ağır eleştiriler getirmiştir.

Her iki şairin de şiirlerinde halkın kendi kendisini yönetmesi anlamında cumhuriyet ve demokrasi vurgusu bulunmamaktadır. Aslında ne sağ ne de sol ideolojiler hukukun üstünlüğünü, demokrasiyi ve çok kültürlülüğü tam anlamıyla özümseyebilmiştir. Hem sağ hem de sol ideolojiler devlet gücünü kullanmak, hatta mümkünse ele geçirmek istemiştir. Türkiye'deki askeri darbeler ve darbe teşebbüsleri bu durumun açık kanıtı olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynakça

Ak, S. (2009). *Necip Fazıl Kısakürek ve Büyük Doğu: Sistem Karşısında Gerçek Muhalefet*. İstanbul: Rasyo Yayınları.

Akbayır, S. (2012). *Aynı Göğün Yıldızları: Nâzım Hikmet, Necip Fazıl* (6. Baskı). İstanbul: Asur Yayınları.

Alver, K. (2015). Türkiye'de Edebiyat Sosyolojisi Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyoloji Konferansları*, 52(2), 343-354.

Avcı, N. (2000). *Türkiye'de Modernleşme Açısından Din Kültür Siyaset (1839-1960)*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Beyaz, Y. (2013). *Necip Fazıl'ın Düşünce Dünyası: Edebiyat—Toplum—Din—Siyaset*. İstanbul: İşaret Yayınları.

Binyazar, A. (2010). *Toplum ve Edebiyat*. İstanbul: Can Yayınları.

Boynukalın, N. (2013). *Argümantasyon Yoluyla Fikir İklimi Oluşturma: Nazım Hikmet Ran ve Necip Fazıl Kısakürek Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ceylan, A. (2014). Yenimahalle’de İnsanlar Parka Gidemiyor. *Memurlar.net*, 25 Mart 2014. Erişim 01.05.2017 <http://www.memurlar.net/haber/461613/adem-ceylan-yenimahalle-de-insanlar-parka-gidemiyor.html>
- Coşkun, A. (2002). *Nâzım’ın Siyasal Yaşamı ve Davaları*. İstanbul: Cem Yayınevi. <http://www.nazimhikmet.org.tr/davalari.asp>
- Fuat, M. (2002). *A’dan Z’ye Nazım Hikmet*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Göksu, S. & Timms, E. (2002). *Romantik Komünist: Nazım Hikmet’in Yaşamı ve Eseri* (5. Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.
- Gül, M. (2003). *Nazım Memleket mi? Direnen Son Lenin Heykeli*. İstanbul: Zaman Kitap.
- İnce, Ö. (2017). *Cumhuriyet’in Şairi Nazım Hikmet, Cumhuriyetsiz Şair Necip Fazıl*. İstanbul: Eksik Parça.
- Kılıç, A. (2013). Necip Fazıl’dan Menderes’e Yalvaran Mektuplar! *HaberTürk*, 02.01.2013. Erişim 01.05.2017 <http://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/808111-necip-fazildan-menderese-yalvaran-mektuplar>
- Kısakürek, N. F. (1932). *Ben ve Ötesi: 1922-1931*. İstanbul: Sühulet Kütüphanesi.
- Kısakürek, N. F. (1964). *Büyük Doğu*, Sayı 1-7.
- Kısakürek, N. F. (1965). *Büyük Doğu*, Sayı 1-10.
- Kısakürek, N. F. (1983). Bir Sanatçının Günlüğü: Necip Fazıl Kısakürek. TRT 2 Mart 1979, 21:00. İçinde B. Oğuzbaşaran (ed.), *Necip Fazıl’ın Şiiri* (ss. 19-27). İstanbul: Kültür ve Sanat Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (1986). *Benim Gözümde Menderes*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2011). *Öfke ve Hiciv*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2016). *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Marx, K. (1978). Contribution to the Critique of Hegel’s Philosophy of Right: Introduction. İçinde R. C. Tucker (ed.), *the Marx-Engels Reader* (2. Baskı). New York: W. W. Norton & Company.
- Öke, M. K. (1990). *Unutulan Savaşın Kronolojisi Kore, 1950-53*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ran, N. H. (2017). *Bütün Şiirleri* (13. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Seçer, T. (2008). *Kore Savaşı’nın Bilinmeyenleri*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Sert, İ. (2005). Fikir Öfkesiyle Kavru lan Bir Ömür. *Hece, Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı*, 9(97), 83-94.

Tatar, H. C. (1999). *Nuh'un Gemisindekiler: Şehirleşme ve Dinî Cemaatleşme*. İstanbul: Turan Yayıncılık.

TÜİK (2012). İstatistik Göstergeler 1923-2011. *Türkiye İstatistik Kurumu*. Ankara: TÜİK. www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=158

Uyar, T. (1983). Bir Şiirden: Bu Yağmur. İçinde B. Oğuzbaşaran (ed.), *Necip Fazıl'ın Şiiri* (ss. 284-288). İstanbul: Kültür ve Sanat Yayınları.

Yılmaz, S. (2013). *State, Politics, and Religion: Effects of Political and Social Change on the Relationship between State and Religion in Turkey, 2002-2012*. Dissertation. University of Pittsburgh.

Yılmaz, S. (2014). Social Mobility and Its Discontents: The Center-Periphery Cleavage of Turkey. *Tarih Kültür Sanat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 28-44.

